

Araştırma Makalesi • Research Article

Servi Ağacının Türk Kültürü ve Peyzajında Kazandığı Anlamaların Hayâlî'nin "Serv" Redifli Kasidesindeki Yansımaları

The Reflections of the Meanings of the Cypress Tree in Turkish Culture and Landscape to Hayâlî's Kaside with Serv Redif

Mutlu Melis Özgeriş*, Faris Karahan**, Mustafa Özgeriş***

Öz: Serviler, dünya genelinde yirmi civarında türü olan bir bitki cinsidir. Ülkemizde *Akdeniz servisi* ya da *adi servi* olarak bilinen bir türü doğal yayılış göstermektedir. Kent peyzajının ve saltanat bahçelerinin vazgeçilmez unsuru olan servi, daha çok park ve bahçelerde, mezarlıklarda ve kırsal alanlarda yol kenarlarında kullanılmıştır. Son dönemlerde daha ziyade mezarlık ağacı olarak anılrsa da serviler; cami bahçelerinde, cami içi süslemelerde ve çinilerde, mezar taşlarında, kıyafet motiflerinde, şiirlerin görsel formunda vs. yer almış; sahip olduğu bazı özellikler ona, dinî ve sembolik anlamlar yüklemiştir. Klasik Türk şiirinde ise servi; kültürde kazandığı anlamlarla birlikte, çoğunlukla sevgili-boy-salınmış ilgisinin kurulduğu bir ağaç olmuştur. Ama bazı durumlarda sevgili haricinde padişah, vezir vd. için benzetme unsuru konumuna gelmiştir. Hayâlî'nin İbrahim Paşa için yazdığı ve serv kelimesini redif olarak kullandığı kaside de bu noktada dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın amacı; servi ağacının Türk kültürü ve peyzajındaki yerini değerlendirerek, servinin kültür ve peyzajda kazandığı anlamların Hayâlî'nin kasidesindeki yansımalarını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Hayâlî, Kaside, Servi Ağacı, Peyzaj, Şiir

Abstract: Cypress is a plant with around twenty species worldwide. A species known as Mediterranean cypress or common cypress has a natural distribution in our country. The cypress, which is an indispensable element of urban landscape and sultanate gardens, is mostly used in parks and gardens, cemeteries and roadsides in rural areas. Although it is more commonly referred to as a cemetery tree lately, cypresses are took place in mosque gardens, interior decorations and tiles, tombstones, clothing motifs, visual form of poems etc. Some features of the cypress gave it religious and symbolic meanings. In classical Turkish poetry, the cypress with the meanings it has gained in culture, it has mostly been a tree where the lover, lover's height, swing interest is established. But in

* Öğr. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, ATATÖMER

ORCID: 0000-0002-1393-8669, mmelis.yardimci@atauni.edu.tr (Sorumlu Yazar)

** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

ORCID: 0000-0001-6426-8426, fkarahan@atauni.edu.tr

*** Öğr. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

ORCID: 0000-0003-1006-9303, m.ozgeris@atauni.edu.tr

Cite as/ Atıf: Özgeriş, M. M., Karahan, F. & Özgeriş, M. (2022). Servi ağacının Türk kültürü ve peyzajında kazandığı anlamların Hayâlî'nin "serv" redifli kasidesindeki yansımaları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 273-287. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.960603>

Received/Geliş: 01 July/Temmuz 2021

Accepted/Kabul: 21 January/Ocak 2022

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2022

some cases, except for the lover, the sultan, the vizier etc. has become simile element. The kaside that Hayâlî wrote for İbrahim Pasha and uses the word servi as a redif also draws attention at this point. The aim of this study is to evaluate the place of the cypress in Turkish culture and landscape in relation to the botanical characteristics of the cypress tree, and to examine the reflections of the meanings of the cypress in Hayâlî's kaside.

Keywords: Hayâlî, Kaside, Cypress Tree, Landscape, Poetry

Giriş

Serviler, botanik sınıflaması bakımından *Cupressaceae* familyasının *Cupressus sp.* cinsini oluşturmaktadır. *Cupressus sp.* cinsinin dünya genelinde yirmi civarında türü bulunmaktadır. Ancak Türkiye'de doğal olarak yetişen servi türü *Cupressus sempervirens*'tir (Anonim 2020a).

Cupressus sempervirens, Türkçe adıyla *Akdeniz servisi* ya da *adi servi* olarak bilinmektedir. Güney Avrupa, İran ve Türkiye'de doğal yayılış gösteren Akdeniz servisi; 20-30 metre boylanabilen, sütun şeklinde ya da yatay dallı, her dem yeşil bir ağaçtır. Taşlı, kumlu, kireçli topraklarda ve güneşli alanlarda iyi gelişim göstermektedir. Odunu çok sert ve dayanıklıdır (Anonim 2020b). Yaprakları koyu yeşil renkli, pulsu yapıda ve sürgünlerin üzerinde karşılıklı olarak sıkıca dizilmiştir. Sürgünlerin ortalarında yağ bezeleri bulunmaktadır (Çağlar, 2003: 66).

Akdeniz servisinin ülkemizde doğal yetişen iki varyetesi bulunmaktadır. Bunlar, dalları dik olan *Cupressus sempervirens var. pyramidalis* ve dalları yatay gelişen *Cupressus sempervirens var. horizontalis*'tir. Türk kültüründe kendine daha fazla yer edinen servi varyetesi ise dalları dik olan *Cupressus sempervirens var. pyramidalis*, yani piramit formu servidir (Resim 1). Piramit formu servi; ehrami servi, kara servi ya da mezarlık servisi olarak da adlandırılmaktadır. Türkiye'de Güney ve Batı Anadolu'da denize yakın bölgelerde yetişmektedir (Çağlar, 2003: 66). Koyu yeşil bir görünüme sahip olan piramit formu servi, daha çok park ve bahçelerde, mezarlıklarda ve kırsal alanlarda yol kenarlarında kullanılmaktadır (Torlak, 2013).

Resim 1: Piramit formu Akdeniz servisi (Anonim 2020c; Torlak, 2013)

Farklı medeniyetler tarafından bir peyzaj elemanı olarak kullanılan, Osmanlı döneminde kent peyzajının ve saltanat bahçelerinin vazgeçilmez unsuru olan Akdeniz servisi, alttan dallı ve konik bir yapıya sahiptir. Gençken yere yakın olan yeşil kısımları yaşı ilerledikçe doğal budama doğrultusunda yükselmektedir. Karanlık ortamları sevmeyen serviler, tepe sürgünleriyle güneşe yönelim göstermekte ve diğer ağaçlarla rekabete girmektedir. Böylece diğer bütün ağaçlar içinde uzun gövde boyuyla hemen fark edilmektedir (Çulpan, 1961: 20).

Servilerin ortalama yaşam süreleri 600-700 yıl civarındadır. Türkiye'de günümüze ulaşan en yaşlı serviler ise İstanbul Fenerbahçe Burnu'ndaki, Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait, yaşı 450'den fazla olan servilerdir (Mamikoğlu, 2007: 114-116)

Etrafa hoş kokular yayan servi ağacı, reçinesi ve güzel kokulu odununun yanı sıra yaptığı kimyasal etkileşimlerle toprağı temizleyen bir ağaçtır. Güzel kokulu reçinesiyle hem kendisini dış etkenlere karşı korumakta hem de mezarlıklarda toprakta meydana gelen biyolojik faaliyetler nedeniyle ortaya çıkan kokuları bastırmaktadır. Ayrıca mezarlıklarda çürüyen cesetlerden ortaya çıkan amonyağı henüz toprakta iken temizleyerek havaya karışmasını önlemektedir (Cebeci, 2019: 16-17). Bu durum, servilerin mezarlıklarda tercih edilme sebepleri arasında yer almaktadır.

Servi ağacının dalları, yaprakları ve kozalakları çeşitli bağırsak, mide, kadın hastalıkları, öksürük, nefes darlığı gibi hastalıkların tedavisinde; böcek ve yılan sokmaları başta olmak üzere farklı türden zehirlere karşı panzehir olarak kullanılmaktadır (Çulpan, 1961: 42). Ayrıca nem ile çürümeyen yapısıyla gemi yapımında, haşeratın türemesini engelleyen kokusuyla sandık yapımında ve içli bir sese sahip olduğu iddiasıyla kemençenin göğüs kısmında servi ağacından yararlanılmaktadır.

Serviler, Türk bahçe düzenleme sanatında önemli yeri olan ağaçlardan biridir. Peyzajın önemli bileşenlerinden olan mezarlıklar, yollar ve diğer yeşil alanlarda gölgeleme, renk, koku gibi etkilerinden dolayı tercih edilmiştir. Bunun yanında mimari, bezeme, süsleme ve edebiyat gibi alanlarda çeşitli dinî ve simgesel anlamlar yüklenerek kullanılmıştır. Türk kültüründe servilere yüklenen dinî ve simgesel anlamlar, kuşkusuz servilerin fiziksel ve estetik özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışma, temelde iki amaca odaklanmaktadır. Çalışmanın birinci amacı, servi ağacının botanik özellikleriyle ilişkili olarak Türk kültüründe ve peyzajındaki yerini değerlendirmektir. Çalışmanın ikinci amacı ise Türk kültürü ve peyzajında servinin kazandığı anlamların Hayâlî'nin İbrahim Paşa için yazmış olduğu *serv* redifli kasidesindeki yansımalarını incelemektir.

Türk Kültüründe Servi

Servi ağacına, Türk peyzajında kullanımının yanında görsel sanatlar, mimari ve edebiyat gibi pek çok alanda rastlanılır. Örneğin servi ağacı, mezar taşlarında “ölüm ve faniliğin remzi” olarak, çeşmelerde ise yaşamın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır (Cebeci, 2019: 19).

Servi ağacının Türk kültüründeki yansımalarını ilk olarak hayat ağacı motiflerinde görmek mümkündür. Hayat ağacı, mitolojilerde dünyanın merkezinde, semavî dinlerde ise cennette bulunduğu anlatılan, dünya kültürlerinde yer alan en eski ağaç formudur (Belli, 1982: 8). Türklerde İslamiyet'in kabulünden önce yaygın olan hayat ağacı motifinin kullanımı, İslamiyet'in kabulünden sonra da devam etmiştir. Saltuklular, Artuklular, Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılarda hayat ağacı motifi, mimari yapıların bezemesinde, mezar taşlarında ve bayraklarda kendine yer bulmuştur. Tarih boyunca da birçok ağaç türü hayat ağacı olarak sembolize edilmiştir. Türk kültüründe hayat ağacı olarak genelde kayın ağacı kullanılmıştır. Şamanlara göre de kayın ağacı Tanrı ile birlikte gökten inmiştir ve bu nedenle ayinlerde mutlaka kayın ağacı bulundurulmuştur. (Çoruhlu, 2002: 116). Bunun yanında servi ağacı, hayat ağacı olarak sembolize edilmiştir. Servilerin her dem yeşil olması, gökyüzüne doğru uzaması ve rüzgârda sağa-sola yatması, kutsal bir varlığa teslimiyet duygusu vermiştir (Erbek, 1986).

Serviler, uzun boyları ve daima yeşil kalmaları dolayısıyla “ebediyet”in sembolü olmuş ve mezardaki ata ruhlarının servi ağacı sayesinde göğe ulaştığına inanılmıştır (Ergun, 2004). Bu yönü ile servilere Türk peyzajının bir unsuru olarak mezarlıklarda sıkça rastlanmış ve serviler mezarlıklarla özdeşleştirilmiştir. Ayrıca servinin siyaha yakın koyu yeşil renginin, hüznün ve matem anımsatması, insanların ölümlerine olan özlemlerini ve matem duygularını servi ile remzetmesini sağlamıştır. Serviler mezarlıklarda hem fiziksel olarak kullanılmış hem de mezar taşlarına işlenmiştir (Şehit, 2011).

Servilerin ölümü çağrıştıran yapısı, Türk kültüründe mimariye de yansımıştır. Servilerin ölümü hatırlatan koyu renginin yanında göğe doğru yükselen dik yapısı, şehadet parmağına ve Arapçada Allah'ın ilk harfi olan Elif harfine benzetilmiştir ve Allah'ın teklifi servilerle ifade edilmiştir. Bu nedenle serviler; cami bahçelerinde, cami içi süslemelerinde ve mimari yapılarıdaki çinilerde motif olarak kendine yer bulmuştur (Torlak, 2013; Cebeci, 2019: 26).

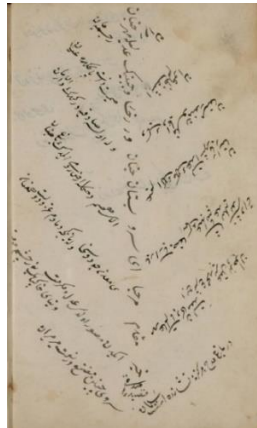

Resim 2: Mezar taşı, çini (Topkapı Sarayı Harem Dairesi), minyatür örnekleri (Matrakçı Nasuh Galata minyatürü) (Tosun, 2016; Anonim 2020d; Ortaylı, 1996: 304)

Resim 3: Servi motifli tezhip (Kankal, 2006: 57) ve çocuk şehzade kaftanı (Cebeci, 2019: 60)

Türk kültüründe önemli bir yeri bulunan servinin görseelliği şiire de yansımıştır. Servi; şiirde fiziksel özellikleri ve sembolik anlamlarının yanında şiirin yazılış formu şeklinde de kullanılmıştır. Sâdıkî'nin servi ağacı şeklinde kaleme aldığı şiiri (Şenödeyici, 2012: 89) bu hususta dikkat çekicidir:

Resim 4: Kaside-i Sâdıkî (Mecmû'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 2150)

Servi ağacı Osmanlı döneminde bahçelerde yaygın olarak yer almış, hatta İstanbul'a gelen bütün seyyahların değinmeden geçmediği bir ağaç olmuştur. Bizans döneminde Boğaziçi'ni süslediği bilinen servilikler, Osmanlı zamanında değerini arttırmış, uzun ömrüyle çınarla birlikte imparatorluğun temsili olarak nitelendirilmiştir (Pala, 1997: 41). Ayrıca gemilerin direklerinde, sandık ve varil yapımında kullanılması ve esanslı yağları servinin peyzajdaki önemini korumasını sağlamıştır (Genç, 2021). Cumhuriyet döneminde ise serviler güzelliğin sembolü olmaya devam etse de son yıllarda daha ziyade mezarlık ağacı şeklinde anılmıştır.

Klasik Şiirde Servi ve Hayâlî'nin "Serv" Redifli Kasidesi

Servi; Arapçası *şeceretü'l-hayye* olan, *serv*, *selvi* şeklinde kullanımları bulunan Farsça bir kelimedir. Genellikle mezarlıklarla özdeşleştirilen servi, elif harfine benzemesinden ötürü tevhit inancının sembolüdür. Ayrıca İslam medeniyetinin simgesel bir unsuru hâline gelen servi; rüzgâr estiğinde çıkardığı sesin "Hû" lafzını çağrıştırması, ölümlerden çıkan kokuyu gidermesi, minareye benzemesi, kuşların yuva yapmasına elverişli olması gibi hususiyetleri dolayısıyla sosyal, kültürel ve dinî yaşam bakımından önemli bir yere sahiptir.

Türkçe divanlar üzerine yapılan taramalara bakıldığında sevgilinin boyu için kullanılan benzetmeler; *servi*, *sanavber*, *şimşâd*, *çınâr*, *'ar'ar*, *gül*, *nârven*, *Sidretü'l-müntehâ*, *Tûbâ*, *sancak* (*livâ*, *râyet*), *elif* kavramlarıyla ilgili olmuştur. Yani boy için yapılan benzetmeler ağaç ya da ağaçla ilişkili nesne veya kavramlardan seçilmiştir. Ayrıca *gül*, *şimşâd*, *çınâr*, *Tûbâ*, *Sidretü'l-müntehâ* da farklı inanç ve kültürlerde bulunan, cennetle ilişkilendirilen hayat ağacı ya da kutsal ağaç şeklinde nitelendirilen ağaçlardır. Sevgilinin boyuna benzetilen durumundaki bu ağaçlar, bir şekilde kutsal ağaç ya da hayat ağacıyla ilişkilendirilirken, en sık kullanım ise servi şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Yıldız, 2019: 168).

Klasik Türk şiirinde servi, kültürde kazandığı anlamlarla birlikte, çoğunlukla sevgili-boy-salmış ilgisinin kurulduğu bir ağaçtır. Serviler, fiziksel özellikleri bakımından uzun boylu; fakat ince ve düzgün yapılı ağaçlardır ve bu fiziksel özellikleri onları estetik kılmaktadır (Genç, 2021). Servilerin bu estetik yapısı ve rüzgârda nazlı bir şekilde salınışı, şiirde sevgilinin boyu ve yürüyüşü için bir benzetme unsuru olmuştur.

Servinin; *serv-i nâz*, *serv-i âzâd*, *serv-i sehî* adlarıyla üç çeşidi bulunur ve bunlar sevgiliyle alakalı şiirde geçer. Rüzgârda hafif salınışı nazlı oluşuna bağlanan serviye, *serv-i nâz*; başı göğe bakan, uzun ve dik boylu serviye, *serv-i âzâd*; yine uzun boyunun öne çıkarıldığı serviye ise *serv-i sehî* denilmektedir. *Serv-i hoş-hurâm*, *serv-i revân*, *serv-i hoş-reftâr*, *serv-i dilârâ*, *serv-i gül-endâm*, *serv-i bülend* ifadeleri ise şiirde en sık rastlanılan tamlamalardandır (Bayram, 2006: 279-282).

Servinin şiirlerde genellikle; sevgili, sultan, âşık, gelin gibi tipler; su, rüzgâr, koku gibi tabiat unsurları ya da şekil benzerliğine dayalı boy, âh, elif, minare vb. ile ilişkileri dikkate alınarak kullanıldığı görülür. Ayrıca diğer tabiat unsurlarından bitkiler ve hayvanlarla aynı beyit içinde farklı anlam ilgilerinin kurulduğu örnekler de vardır. Çiçeklerden gül, hayvanlardan ise servi üzerinde yuva yapan kuşlarla farklı benzetmeler yapılır. Kimi örneklerde ise serviyle ilgili bazı inanışlar öne çıkar (Özerden, 2015: 180). Örneğin; servi ağacının ölü kokusunu bastırma özelliği eskiler tarafından bilindiğinden mezarlıklar servi ile donatılır ve servilerin bulunduğu yerin altında bir ölü bulunma ihtimalinin ürpertisi duyulmuş. Başka bir inanç da şudur ki; servi, orada yatan kişi için bir şefaathesidir. Çünkü hafif bir rüzgârda serviler iki yana sallanırken "Hû" diye ses çıkarır ve servinin her "Hû" çekişinde, orada yatan kişinin bir günahı dökülmüş (Pala, 1997: 43-44). Bu durumdan kaynaklı servi ile mezar-mezarlık-ölüm ilgisi şiirde kendine sıkça yer bulur.

Kafiye ve vezinle birlikte şiirin yapı taşlarından olan redif; mısra sonlarında tekrar eden yazılışları anlamları aynı olan ek, kelime veya kelime gruplarını ifade etmektedir. Şiiri belli bir kavram ya da konu etrafında toplayan, onu çeşitli çağrışımlarla belli bir duygu ve düşünceye zemin hazırlayarak şiire yek-ahenk denilen konu bütünlüğünü kazandıran (Akün, 2013: 76) bir unsurdur. Söyleyişini etkileyici yapmak isteyen şairler; anlatımı güçlendirmek, şiirde ahengi ve akıcılığı sağlamak için rediften yararlanmışlardır. Bazen şiire de ad olan redifler, şairlerin hayal dünyasına, mizaçlarına, yaşadıkları dönemin yapısına dair belli ipuçları vermiş; redif konusunda yaptığı seçimler ve kullandıkları rediflerle şiire bir söyleyiş zenginliği katmadaki maharetleri, şairin şairlik yönünü ortaya koymuştur. Ahengi sağlamada sıkça başvurulan redifin, diğer kelimelerle anlam ilişkisi kurarak şiirin anlam çerçevesini çizmesi ve bunların takibi, şiirin gelişimini izlemek açısından önemli olmuştur (Özgeriş, 2017: 876). Bu çalışmada ele alınan kasidenin redifi *serv* de bu manada dikkat çekmektedir. Ekseriyetle sevgilinin boyu için benzetme unsuru olan servi, bazen siyasi otorite ile alakalı olarak padişah, vezir gibi yöneticilerle özdeşleştirilmiştir. Hayâlî'nin İbrahim Paşa için kaleme aldığı kasidesi de buna bir örnek teşkil etmektedir. Serviye ait hususların ve serviyle yapılan benzetmelerin Hayâlî'nin kasidesinde İbrahim

Paşa'yı överken kullanıldığı görülür. Şairin *serv* kelimesini redif olarak seçmesi, özellikle memduhun doğruluk, dürüstlük, kararlılık, yücelik gibi çeşitli hasletlerine vurgu yapması yönünden önemli bir tercih olarak değerlendirilebilir.

Serv redifli kasidenin sahibi, 16. yüzyıl şairi Hayâlî, Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaşamış ve sultanın yakın dostluğunu kazanmış klasik Türk edebiyatının usta şairlerinden biridir. Vardar Yenice'sinden İstanbul'a gelmiş ve kısa zamanda şiirleriyle dikkat çekmiştir. Devrin sanat koruyucusu Defterdar İskender Çelebi'nin gayretleriyle Kanuni'nin damadı ve veziriazamı İbrahim Paşa'ya tanıtılmıştır. Şair böylece İbrahim Paşa'nın himayesine girmiş, Paşa onu ihsanlara boğduğu gibi diğer şairlerden de üstün tutmuştur. Hayâlî de gördüğü yakınlığa şiirleriyle cevap vermiştir. Onu öven "serv" redifli kasideyi kaleme almış, düğününü bir sûriye ile kutlamış, ölümüne murabba şeklinde bir mersiye yazmıştır (İsen, 2012: 188-189).

Makbul, Maktul, Frenk, Pargalı gibi lakaplarla anılan İbrahim Paşa ise önemli görevlerde bulunmuş bir devlet adamıdır. Padişaha yakınlığı, nüfuz ve gücünün giderek artmasına yol açmış ve 1523 yılında Rumeli Beylerbeyliğiyle veziriazam olmuştur. Bu makamda on iki yıldan fazla bir süre kalmış, o zamana kadar rastlanılmayan ölçüde şan ve şerefe ulaşmıştır. Ayrıca dönemindeki siyasi olaylarda önemli roller üstlenmiştir. Birkaç dil bilen, tarihe meraklı, musikişinas bir devlet adamı olan İbrahim Paşa, cömertliğiyle, şair ve edipleri korumasıyla da tanınmıştır (Emecen, 2000: 333-335).

Hayâlî'nin İbrahim Paşa için yazdığı *serv* redifli kaside, Divan'ında "Kaside-i Serv Beray-i İbrahim Paşa" adıyla yer alır. *Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* vezniyle kaleme alınan medhiye türündeki şiir, toplam 23 beyitten oluşur. Kaside nazım şeklinin genel tertibine uygun şekilde düzenlenen kasidede; 1-9 arasındaki beyitler nesib bölümünü, 10-18 arasındaki beyitler medhiye/maksud bölümünü, 19-21 arasındaki beyitler fahriye bölümünü, 22-23 arasındaki beyitler ise dua bölümünü ihtiva eder. Beyit sayısı noktasında kasideye bakıldığında ise nesib bölümünün beyit sayısının fazlalığı görülür. Şair burada; sevgiliyle özdeşleştirilen serviyi, onun boyunu, yüceliğini, azizliğini, teklisini anlatır. Servi ağacının fiziki hususiyetlerini sevgilinin özellikleriyle bağdaştırarak söyleyiş güzelliğiyle, arka planda da Paşa'yı işaret ederek aktarır. Servinin hayat ağacı şeklinde kazandığı anlamın izlerine de şairin kasidesinde rastlamak mümkündür. Evrenin merkezinde bulunduğu inanılan hayat ağacı, insanın dünya macerasının sebebidir. Şiirde de âşığın varlık sebebi, serviye (hayat ağacına) benzeyen sevgilidir. Ayrıca hayat ağacının kutsallığı, yaratılışı, ölümsüzlüğü, sırra ulaşmayı simgelemesi ve bu özelliklerin sevgili tipinin özellikleriyle aynı olması dikkat çekicidir (Yıldız, 2019: 170). Hayat ağacının teklisi, benzersizliği, koruyuculuğu Hayâlî'nin kasidesinde, serv motifiyle Paşa'ya yüklenen vasıflar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bahçe, Osmanlı şiirinin önemli bir malzemesi olduğu gibi, Osmanlı hayatının da vazgeçilmez bir parçasıdır. Türk kültüründe geleneksel bahçeler sadece süs için değil; dinlenmek, eğlenmek, çiçek ve sebze yetiştirmek için de kullanılır. Bununla birlikte bahçeler, duygusal vurguyu özellikle yansıtır. Özenle seçilmiş, sınırlı sayıda ağaç ve çiçek bulunan, düzenli, insanın güzelliği temaşa edebileceği en kusursuz yer, bahçedir (gülşendir). Bu ideal bahçe ise ideal sevgiliyi sembolize eder (Andrews, 2012: 127). Bahçe gibi şiir öğelerinin gerçek hayattaki karşılığı olan kavramlar, geniş hayat etkinlikleri yelpazesi için geçerli bir bağlamın parçasını oluşturur. Şiirsel bahçelerin yankıları, kuşkusuz anlamlarının çoğunu şiire borçludur (Andrews, 2012: 193). Servi ise ideal bahçe yorumlaması içinde ön plana çıkan bir ağaçtır. Hayâlî, kasidesi için, bu bahçenin esas kahramanlarından olan serviyi seçer; sevgilinin/otorite sahibinin gölgesinde, korumasında huzura, rahata ermesini şiir öğeleriyle aktarır.

Şair kasidesine servinin sevgili-boy ilgisiyle başlar. Işığı seven servi, ışığa yönelim göstermekte ve ışığa ulaşmak için tepe sürgünleriyle diğer bitkilerle rekabet ederek onların boyunu geçmektedir. Bu durum servilerin düzgün bir forma ve uzun boya ulaşmasını sağlamaktadır. Servinin en belirgin özelliğinin anlatıldığı ilk beyitte servi, bu kez diğer ağaçlarla değil, sevgiliyle bir yarışa girmektedir. Boyunu sevgilinin boyuna benzetmeye çalışmakta, servinin kendini aşırı yüksek tutma çabası bundan ileri gelmektedir:

Kaddine benzedir özünü ey nigâr serv

Kendiyi iken aşırı yüksek tutar serv (K11-1) (Tarlan, 1992: 42-43)

İkinci beyitte servi ile çiçeklerin sultanı gül arasındaki ilişki anlatılır. Beyitte rengi, kokusu, şekli vd. unsurlarla benzetme unsuru olarak şiirde sıkça kullanılan gül, servinin karşısında yakasını çâk eder; yani etrafındaki yeşil yapraklarını yırtar, açılır (Pala, 2005: 171). Servi ise bu durumdan incinip başını eğer. Bu betimleme aslında servinin fiziksel özelliğiyle ilgilidir. Servinin taze tepe sürgünleri daha yumuşak yapıda olduğu için düz gövdesinin aksine eğik bir vaziyette durur. Bu hâliyle mahcubiyetle başını eğen bir insan gibidir. Şair ise servinin bu durumunu gülün güzelliği karşısında incinip başını eğmesi şeklinde yorumlar. Ayrıca gül, bahar mevsiminde açmak için suya fazla ihtiyaç duyar. Servinin mukavemeti ise su içinde artar (Çulpan, 1961: 14):

Gördi ki gül yakasını karşında etdi çâk

Gülşende incinip ana başın salar serv (K11-2)

Servi ağacı, üzerinde tohumları bulunmasına rağmen meyvesiz bir ağaç olarak bilinir. Aşağıdaki beyitte ise Hayâlî, servi ağacının meyvesiz oluşunu sevgilinin vefa göstermemesiyle ilişkili anlatmaktadır. Âşık için sevgiliye kavuşma, sevgilinin meyve vermesi şeklinde nitelendirilmektedir. Eğer sevgili âşiğa meyvesinden verirse vuslat gerçekleşecek ve âşık isteğine ulaşacaktır. Fakat sevgili sürekli cefa çektiren bir özelliğe sahiptir. Servi ağacı nasıl meyvesiz bir ağaçsa ve bu durum doğalsa, sevgilinin vefa göstermemesi de şaşılacak bir durum değildir:

Sen kaddi nahl bana vefâ etmesen n'ola

Bâg-ı cihânda olduğu yok meyvedâr serv (K11-3)

Serviler su kenarlarında kullanılmışlardır. Dolayısıyla şiirde serviyle alakalı su-gözyaşı ilgileri de karşımıza çıkmaktadır. Âşığın gözü sürekli yaşlı olduğundan sevgilinin servi boyu âşığın gözünü mesken tutmakta ve âşığın gönlü gözyaşı gibi akıp sevgiliye gitmek, gözyaşıyla servi boylu sevgiliyi kucaklamak ister (Erdoğan, 2013: 411). Ayrıca âşığın kalbi bir akarsu gibi servi boylunun ayağına düşüp yüz sürer. Âşığın gözyaşı ırmağı, sevgilinin servi boyuna karşı akar durur (Kurnaz, 2012: 183). Hayâlî de kasidesinde serv-su münasebetini farklı bir yönden kurar. Düz hatlara sahip olan servi, akan suya karşı durup güzel, parlak bir gazel okuyan şair gibidir:

Âb-ı revâna karşı durup râstî bu gün

Mevzûn okurdu bir gazel-i âbdâr serv (K11-4)

O şiiri dinlerken şairin hatırına servi boylu sevgilinin okuduğu bu Türkçe kafiyeli şiir gelir:

Ol şi'ri gûş ederken o dem geldi yâdıma

Bu nazm-ı Türki-kâfiyeyi derdi yâr-ı serv (K11-5)

Dünyada eşi benzeri bulunmayan sevgili, yapısı gereği nazlı ve işvelidir. Sevgilinin bu yönünü servinin nazlı salınışıyla bağlantılı ele alan Hayâlî, arka planda serviye benzettiği Paşa'nın eşsiz biri olduğunu, "Cihan bağında binlerce servi bulunsa da onun boyu gibi cilveli boyu bulunan servi yoktur." diyerek vurgulamaktadır. Memduhunun eşsizliğini benzetme yoluyla dile getirmektedir:

Bâg-ı cihânda vardır egerçi hezâr serv

Yohdur velî boyun gibi bir şîvedâr serv (K11-6)

Sevgilinin zulmettiği, her zaman aşk acısı çeken âşık, ölümün eşiğine gelmektedir. İslamî ve tasavvufî düşüncenin etkisiyle de ölüme bakış, dünya ve onun zorluklarından kurtuluş, ebedî mutluluğa ilk adım şeklinde nitelendirildiğinden olağan bir durum olarak aktarılır. Âşık, her zaman bu ruh hâliyle iç içe bulunur ve ölmeden önce veya sonra özellikle sevgiliden bir takım isteklerde bulunur (Kaplan, 2010: 288-289). Bu istekler arasında sevgiliyle ilişkilendirilen serviden de bahsedilir. Âşık, sevgilinin servi boyunun hasretiyle ölmesi durumunda tabutunun serviden yapılmasını vasiyet etmekte, öldükten sonra ona yakın olma arzusuyla servinin gölgesinin düştüğü yere gömülmeyi, mezarının başına servi ağacının dikilmesini istemekte, teselliyi bunda görmektedir.

Sonraki beyitte servinin kullanım yerlerinden birine değinen Hayâlî, sevgilinin gamından ötürü dayanamayacak noktaya gelip kendini asarsa eğer, urganının sümbülden, darağacının serviden yapılmasını istemektedir. Sevgiliyle özdeşleştirilen servi, âşğın canına kıymasına araç olduğu gibi, âşğın ölmeden önce sevgiliyle son teması şeklinde değerlendirilebilir:

Zülf ü kadın gamından eger kendimi asam
Sünbül den eyleyen resenim ola dâr serv (K11-7)

Servinin genç iken yere yakın olan yeşil kısımları, yaşı ilerledikçe tabii budama doğrultusunda yükselmektedir. Şair servinin bu durumunu “yükünü yukarı yığmak” şeklinde ifade etmekte; serviyi de nazlı, işveli ve bir güzellik timsali olan yeni geline benzetmektedir:

Çün nev-‘arûs-ı gülşen-i bâğ-ı zemânedir
Yükün yukarı yıgar ise vechi var serv (K11-8)

Bir yabani güvercin olan *kumru*, *üveyik kuşu*, *fahte* yırtıcı kuşlardan kendini muhafaza etmek için servi üzerine konmaktadır. O yüzden fahte-serv mazmunu şiirde yer almaktadır. Ayrıca servi bulunan yerlerde yılan da bulunur. Bunun sebebi ise servi ağacına yuva yapan kuşların yavrularını yemeye haris olmalarıdır (Onay, 2009: 188). Öte yandan servi, kusursuz boyuyla vahdetin ve Tanrının; servide yuva yapan, boynundaki kölelik çemberine benzeyen tüyleriyle (tavk) kumru (fahte, üveyik), kulun ve gönlün timsalidir. Dallara konan kumrular servinin boyunu överken aslında Allah’ın birliğini dile getirmektedir (Ceylan, 2007: 174-175). Hayâlî ise kasidesinde servinin kuşlarla ilişkisini bülbül üzerinden kurgular. Güzel ve nağmeli sesiyle bülbül, minareye çıkıp Kur’an okuyan biri gibidir. Servi ise şekil itibarıyla minareye benzemektedir:

Gül câmi‘ olupdurur ey gonca leb çemen
Mukri’dür anda bülbül-i şeydâ menâr serv (K11-9)

Aşağıdaki beyitte şair, servinin, bir şahın ayağının toprağını ele geçirip başına taç yaptığında aynı padişah gibi taç sahibi olacağını söylemektedir. Şairin nezdinde Paşa, bir hükümdara ait niteliklere haizdir:

Ger bir şehin ele getirip hâk-i pâynı
Başına efsar edip ola tâcdâr serv (K11-10)

Şair diğer beyitte; Kur’an’da da adı geçen, beşerî ilmin son hududu kabul edilen Sidre ağacından ve cennette bulunan, dalları tüm cenneti gölgeleyen ilahî ağaç Tûbâ’dan (Devellioğlu, 2017: 1110, 1294) bahsederek serviyi ilgisini kurmuştur. Klasik Türk edebiyatında Sidre ve Tûbâ, servi gibi, sevgilinin boyunun uzunluğunu ve endamının güzelliğini ifade etmekte; Hz. Muhammet’in boyu için “kadd-i Tûbâ”, derecesi için “Sidre-makam” tabirleri kullanılmaktadır. Ayrıca sidre ağacı; ululuğu, gölgesinin genişliği, altından nehirlerin doğması, meleklerin makamı olması gibi sebeplerle maddi ve manevi zenginliğin kaynağı şeklinde de yorumlanmaktadır (Uzun, 2009: 153). Bu ağaçların birer temsil olabileceği göz önünde alındığında ise beyitte Paşa’nın konumunun, namının yüceliği işaret edilmektedir:

Kimdir o mâh-ı Sidre-nişîn ü felek-makâm
Kim sevdi Tûbî boyunu bî-ihityâr serv (K11-11)

Servinin dalları rüzgârda kolay kolay sallanmadığı için sabırlı, ağırbaşlı ve temkinli bir manzarası vardır. İbrahim Paşa’nın himayesindeki şairlerden olan Hayâlî sonraki beyitte, Rumeli Beylerbeyi ve adil padişahın paşası İbrahim Paşa’nın aşkının rüzgârıyla, kararlı duruşuyla bilinen servinin bile kararsızlaştığını söylemektedir:

Paşa-yı Şâh-ı ‘âdil ü Beglerbegi-i Rûm
K’oldı havâ-yı ‘aşkı ile bî-karâr serv (K11-12)

Özellikle ehrami servinin gövde ve dalları dikey olarak göğe yükselir. Başka cins ağaçlardaki gibi dalları yana yatık değildir (Çulpan, 1961: 15). Rüzgârda hafif hafif sallanmasıyla birlikte servinin bu görünümü, ellerini yukarı açıp dua eden birini andırır. Şair de bu durumu âşık konumundaki servinin sevgiliden (Paşa'dan) ayrılmamak için gece gündüz dua etmesi şeklinde anlatır:

Şâm-ı firâka sen mehi tuş olmasın deyu

El götürüp diler bunu leyl ü nehâr serv (K11-13)

Diğer beyitte yine âşık konumunda olan servi, sevgilinin (Paşa'nın) fidan boyunu seyretmek için yıllarca yolunu gözler:

Bir gün boyun nihâlini seyr eylesem deyu

Yıllarla yollar üzre çeker intizâr serv (K11-14)

Makamı yüce, adaletli, vakar sahibi gibi özellikleriyle Paşa'yı öven şair, onun savaş alanındaki maharetini vurgularken şekil itibarıyla mızrak-serv ilgisini kurar. Aynı zamanda şair, servinin başka bir kullanım yerine de değinir. İbrance Berösch, Aramca Beroth denilen bir ağacın mızrak ucu olarak kullanıldığı, bunun da sert ve dayanıklı servi ya da sedirden olabileceği düşünülür (Çulpan, 1961: 157). Bu bilgiden hareketle mızrak, hem şekil olarak serviyeye benzemek hem de serviden yapılmaktadır. Beyitte mızrağın düşmanda açtığı yaralar servi dikilmesi şeklinde aktarılırken; düşmanın kanı ise savaş meydanını lale bahçesine çevirir:

Meydân-ı rezmi hûn-ı 'adûn etdi lâlezar

Sen nîzelerle dikdin ana sad hezâr serv (K11-15)

Servi ağacı şiiirde, gül gibi, genellikle bağ, bahçe tasvirlerinde, baharın anlatıldığı kasidelerde karşımıza çıkmaktadır. Hayâlî de kasidesinde serviyi gül ile birlikte anar. Paşa'nın adaletine vurgu yaparken onu adalet bağındaki güllerin şahı şeklinde tasavvur eder:

Dogrusu bu durur ki bu gün bâg-ı 'adlde

Sen şâh-ı gülsün ey yüzü gül şehriyâr serv (K11-16)

Kararlı duruş yönüyle Paşa'yı serviyeye benzeten şair, onun vakar sahibi olduğunu ve kimsenin onun gibi birini (serviyi) görmediğini dile getirmektedir. Temkinli davranan Paşa, heveslere asla meyl etmemiştir ve bu durum, servinin meyvesiz oluşuyla ilişkilendirilir:

Bir servdir ki koşmadı hergiz havâya bâr

Kim gördü bir anun gibi sâhib-vakâr serv (K11-17)

Serv, uzun boyuyla diğer ağaçların yukarısında bulunmaktadır. Şair bu durumu servinin özgür oluşu şeklinde nitelendirip, servinin bununla övündüğünü dile getirir. Kasidenin İbrahim Paşa'ya yazıldığı ve servinin onu övmeye tercih edildiği göz önüne alındığında "âzâdelik" ifadesi Paşa'nın gençliğinde esir edilmesini ve daha sonra İstanbul'a getirilip (Zavotçu, 2006: 244) bu esirlikten kurtulmasını hatırlatır. Veziriazamlık makamına kadar yükselen Paşa'ya âlem kul olmakla iftihar eder:

'Âlem ana kul olmagıla fahr eder bu gün

Âzâdelikle gerçi eder iftihâr serv (K11-18)

19. beyitle fahriye bölümüne başlayan şair, burada hem kendi övgüsünü hem de memduhunun eşsizliğini, teklüğünü anlatır. Hayâlî'nin övgüsüne, serviyeye anlattığı Paşa layıktır. Şairin kasidesi mana bahçesidir ve orada sadece servi vardır, başka ağaca yer yoktur:

Bâg-ı ma'âni oldı kasîdem benim Şehâ

Gayrı dirahat anda yog illâ ki var serv (K11-19)

Diğer beyitte şair, kendi şiirinin daimiliğini belirtmek için şiiriyle servinin uzun yaşaması arasında bağ kurarak, şiir bahçesine yadigâr kalacak bir servi diktiğini dile getirmektedir:

Ben ol Hayâlîyim ki beni egmeden cihân

Dikdim bu nazm bâgına bir yâdigâr serv (K11-20)

Servinin gölgesi, ferahlık, huzur, güven, koruma duygularını ifade etmektedir. Ayrıca servinin Arap harfleriyle yazılışında noktalı harfin bulunmayışı “Kimse boyuna yetişemez, üstüne bir nokta koyamaz.” söylemlerine konu olmuştur. Servinin boyunun uzunluğu ve düzgünlüğü şairlerin şiirlerinin düzgünlüğünü, akıcılığını, güzelliğini anlatmada da yararlanılan bir husus konumundadır (Özerden, 2015: 15). Hayâlî, bütün bu hususları aşağıdaki beyitte dile getirirken hem servi şeklinde nitelendirdiği Paşa'nın himayesinde bulunduğunu, onun servi gibi yüce ve koruyucu olduğunu vurgular hem de kendi şiirinin güzelliğini belirtmek için şiirindeki her beyti servi şeklinde nitelendirir. Servinin satır, servinin gölgesinin yazı şeklinde tasavvur edildiği beyitte şaire göre, servinin üzerindeki tohumlar da yazıdaki noktalardır:

Serv oldı satrı sâyesi hat tohumdur nukat

Her beytime desem n'ola ey gül-'izâr serv (K11-21)

Ayrıca yukarıdaki beyitte “gül-'izâr” ifadesi, şiirde yer edinen serviye gül aşılama bahsine gönderme yapmaktadır. Serviye gül aşılama, olası bir durum değildir; zira bitkilerde aşılama, iki farklı canlı bitki dokusunun birleştirilerek tek bir bitki gibi büyüme ve gelişmelerinin sağlanmasıdır (Kazaz, 2020). Bitkilerde aşılamanın yapılabilmesi için en temel şartlardan biri, taksonomik özelliklerin uyumasıdır. Bitkiler taksonomik (botanik) olarak tür, cins, aile (familya), takım, sınıf, şube, alem olarak sınıflandırılırlar ve tür, en temel birimi oluşturur. Türlerin altında ise alt türler (kültür formları, çeşit, varyete) olabilmektedir. Bitkilerde aşılama aynı tür içindeki aynı ya da farklı çeşitler arasında, aynı cins içerisinde farklı türler arasında veya aynı aile (familya) içerisindeki farklı cinsler arasında yapılabilmektedir (Anonim 2020e). Fakat aynı ya da farklı takım içerisindeki farklı familyalara ait bitkiler arasında aşılama yapılamamaktadır. Servi bitkisi, taksonomik sınıflama bakımından *Pinales* takımının içerisindeki *Cupressaceae* familyasının *Cupressus* cinsini oluşturmaktadır. Gül bitkisi ise *Rosales* takımı içerisindeki *Rosaceae* familyasının *Rosa* cinsini oluşturmaktadır (TÜBİVES 2020). Dolayısıyla servi bitkisine gül aşılması biyolojik olarak mümkün değildir. Bununla beraber gül (*Rosa sp.*) cinsine ait çok sayıda sarmaşık gül türü bulunmaktadır. Sarmaşık güller; 3-6 ve bazen de 8 metreye kadar boylanabilen, yumuşak odunlu bir gövdeye sahip olan, yere yatık veya bir desteğe tutunarak büyüeyebilen bitkilerdir (Özçelik, 2018: 8). Gölge alanları seven sarmaşık güller geçmişten günümüze kamelyaların etrafında, bahçe duvarlarının dibinde, kapı girişlerindeki kemerlerde veya başka bitkilerin yanında onlara sardırılarak kullanılmışlardır. Servilerin dibine dikilen sarmaşık güller, servi ağacının uzun ve düzgün formunu kendisi için destek olarak büyümektedir. Bu şekilde hem gülün büyümesi sağlanırken hem de servi ağacının siyaha yakın koyu yeşil dokusu, gül çiçekleriyle renklendirilir ve adeta serviye gül aşılması gibi yekpare bir görüntü elde edilir. Şair de bu beyitte sarmaşık gülünün sarıldığı servi imajını çizmektedir.

Serviler, her mevsim yeşil kalışı ve yaprak dökmeyişiyle de şiirde yer almaktadır. Rüzgâr, kar gibi doğa olayları serviye etkilemez, kararlı duruşunu bozamaz. Bu özelliğinden ötürü servinin güzelliğine noksanlık gelmez, başı yüce olmaya devam eder. Hayâlî aşağıdaki beyitte servinin bu yönünü dile getirip İbrahim Paşa'nın yüce, kararlı ve doğru duruşlu olduğunu belirtir, ona duada bulunur:

‘Ömrün nihâli tâze vü ter ola nitekim

Ser-sebz ü ser-firâz ola vü ber-karâr serv (K11-22)

Servinin her daim yeşil kalışı, “yeşil giymek” şeklinde tanımlanır. Yeşil yaprakları servinin giysisidir. Servinin tasavvufî manaları dikkate alındığında, âlem bir tekkedir ve servi orada derviş gibi yeşil giysiler giymektedir. Beyitte bu yeşil giymiş servi, Paşa'dır:

Geldikce berg-i sebz ile dogruluban şehâ

Bu tekyegâh-ı ‘âleme dervîşvâr serv (K11-23)

Sonuç

Dünya genelinde yirmi civarında türü olan ve ülkemizde sadece *Cupressus sempervires* (Adi servi veya Akdeniz servisi) adındaki bir türü doğal yayılış gösteren servi, Türk kültüründe somut (fiziki) kullanımının yanı sıra soyut (mistik-sembolik) anlamlarıyla kendine yer bulmuştur.

Servi, somut (fiziki) olarak parklara, bahçelere, yol kenarlarına ve mezarlıklara dikilen bir ağaç cinsidir. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde kent peyzajının ve saltanat bahçelerinin vazgeçilmez unsuru konumundaki servi; yaşam süresi, güzel kokulu odunu, reçinesi, her dem yeşil olması ve düzgün formu gibi özellikleriyle peyzajda yer edinmiş, serviden görsel sanatlar, mimari, edebiyat, tıp gibi pek çok alanda yararlanılmıştır. Her ne kadar servi ağacının, piramit servi (*Cupressus sempervirens* var. *pyramidalis*) adındaki bir kültür formunun mezarlıklarda tercih edilmesinden dolayı servi, mezarlık ağacı olarak anılmışsa da cami bahçelerinde, cami içi süslemelerde, çinilerde, mezar taşlarında, kıyafet motiflerinde, şiirlerin görsel formunda vs. kullanılarak; kültürde dinî ve sembolik anlamlarıyla kendine yer bulmuştur. Örneğin; elif harfine benzemesinden ötürü tevhit inancının sembolü olmuştur. Bununla birlikte servi, Türk-İslam medeniyetinin simgesel bir unsurudur. Rüzgâr estiğinde çıkardığı sesin “Hû” lafzını çağrıştırması, ölümlerden çıkan kokuyu gidermesi, minareye benzemesi, kuşların yuva yapmasına elverişli olması kültürde kazandığı anlamlardan birkaçıdır.

Klasik Türk şiirinde ise servi; peyzajda ve kültürde kazandığı anlamlarla birlikte, çoğunlukla sevgili-boy-salınış ilgisi kurulan ve şiirde en çok bahsi geçen ağaçtır. Özellikle uzun ve düzgün yapısıyla, rüzgârda nazlı bir şekilde salınışıyla şiirde yer edinmektedir.

Klasik Türk şiirinde sevgiliyle özdeşleştirilen servi ağacının çalışmamızın konusu olan Hayâlî’nin kasidesinde sevgiliden farklı bir kişiyi, bir veziri övmeye tercih edildiği görülmektedir. Şair, İbrahim Paşa’yı överken serviyeye ait hususlardan ve serviyeye yapılan benzetmelerden yararlanmakta; Paşa’yı makamı yüce, adaletli, vakar sahibi, kararlı, eşsiz biri olarak tasvir etmektedir. Ayrıca şairin serv kelimesini redif olarak seçmesi, doğruluk, dürüstlük, kararlılık, yücelik vurgusunu yapması bakımından dikkat çekmektedir. Serviyeye ait özellikleri İbrahim Paşa’yı överken kullanan şair, bir ağacın peyzajdaki ve kültürdeki manalarını şiire yansıtılmaktadır.

Kaynakça

- Akün, Ö. F. (2013). *Divan edebiyatı*. İstanbul: İSAM Yay.
- Andrews, W. G. (2012). *Şiirin sesi toplumun şarkısı* (Tansel Güney, Çev.). İstanbul: İletişim Yay.
- Anonim (2020a). (Erişim: 02.04.2020), <https://www.bitki.vt.itu.edu.tr/vt/report.php?sor=343>
- Anonim (2020b). (Erişim: 02.04.2020), <http://www.tubives.com/>
- Anonim (2020c). Mezarlık servisi. (Erişim: 06.04.2020), <http://agaclar.net/galeri/showimage.php?i=13528&c=333>
- Anonim (2020d). Topkapı Sarayı ve muhteşem çiniler 2. (Erişim: 06.04.2020), <http://blog.istanbul1881.com/topkapi-sarayi-harem-dairesi-ve-muhtesem-ciniler/>
- Anonim (2020e). Bahçe bitkilerinde çoğaltma ders notu. (Erişim: 12.05.2020), https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/112452/mod_resource/content/0/BAH%C3%87E%20B%C4%B0TK%C4%B0LER%C4%B0NDE%20C3%87O%C4%9EALTMA%20DERS%20NOTU-10%20HAFTA.pdf
- Bayram, Y. (2006). *Servi*. Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü 5. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.

- Belli, O. (1982). *Urartularda hayat ağacı inancı*. Anadolu Araştırmaları VIII.
- Cebeci, M. A. (2019). *İstanbul peyzaj kültüründe servi ağacının yeri* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Ceylan, Ö. (2007). *Kuşlar divanı Osmanlı şiir kuşları*. İstanbul: Kapı Yay.
- Çağlar, Y. (2003). *Dendroloji (Ağaçbilim) ve orman ekolojisi*. Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yay., 3.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalcı Yay.
- Çulpan, C. (1961). *Antik devirden zamanımıza kadar ilahiyat-edebiyat-tıp ve sanat tarihinde serviler I-II*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Emecen, F. (2000). İbrâhim Paşa, Makbul. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 21, 333-335.
- Erbek, G. (1986). Hayat ağacı motifi I. *Antika Dergisi*, 15.
- Erdoğan, M. (2013). *Güzellik unsurlarıyla divan şiirinde sevgili*. İstanbul: Kitabevi.
- Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- Devellioğlu, F. (2017). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Genç, M. (2021). Ölümsüzlüğün ve doğruluğun simgesi: servi ağacı (mezarlık servisi (Cupressus Sempervirens). *Plant: Peyzaj ve Süs Bitkiciliği Dergisi* (Erişim: 12.10.2021), <https://www.plantdergisi.com/orman-muhendisi-mehmet-genc-2/olumsuzlugun-ve-dogrulugun-simgesi-servi-agaci-mezarlik-servisi-cupressus-sempervirens.html>
- İsen, M. (2012). *Dile duran ölüm klasik Türk edebiyatında mersiyeler*. İstanbul: Kapı Yay.
- Kankal, R. (2016). Türk kültüründe servi ağacı. *Yunus Emre Enstitüsü Türkiye'nin Kültür Dergisi*, 11, 50-57.
- Kaplan, Y. (2010). Divan şiirinde ölüm karşısında âşikların istekleri. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5/3, 291-313.
- Kazaz, S. (2020). Süs bitkileri yetiştiriciliği dersi notları. (Erişim: 12.05.2020), https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/3303/mod_resource/content/0/3_VEGETAT%C4%B0F%20%C3%87O%C4%9EALTMA%20Y%C3%96NTEMLER%C4%B0%2C%20A%C5%9EI%20%C4%B0LE%20%C3%87O%C4%9EALTMA.pdf
- Kurnaz, C. (2012). *Hayâlî bey divanı tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.
- Mamikoğlu, N. G. (2008). *Türkiye'nin ağaçları ve çaluları*. İstanbul: Ofset Filmcilik ve Matbaacılık.
- Mecmû'a-i Eş'âr, Kaside-i Sâdikî, Milli Kütüphane El Yazması Eserler: 06 Mil Yz A 2150.
- Onay, A. T. (2009). *Açıklamalı divan şiiri sözlüğü: eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*. İstanbul: H Yay.
- Ortaylı, İ. (1996). Galata. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 13, 303-307.
- Özerden, G. (2015). Divan şiirinde servi (15. ve 16. yüzyıllar) (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Özçelik, H. (2018). Türkiye güllerinin adları ve teknik terimleri. *Avrasya Terim Dergisi*, 6 (2), 1-23
- Özgeriş, M. M. (2017). Klasik Türk şiirinde kalem redifli şiirler. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları/Makaleler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.
- Pala, İ. (1997). Serviler ve çınarlar. *Kendini Yazan Ağaç Türk Edebiyatından Seçme Ağaç Şiirleri, Hikâyeleri, Yazıları*. İstanbul: Seçil Ofset, 35-60.
- (2005). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yay.

- Şehit, Z.(2011).Osmanlı mezar taşlarında semboller. (Erişim: 02.03.2020), <https://tarihvetoplum.wordpress.com/2011/01/17/57/#comments>
- Şenödeyici, Ö. (2012). *Osmanlı'nın görsel şiirleri*. İstanbul: Kesit Yay.
- Tarlan, A. N. (1992). *Hayâlî divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Torlak, H. (2013). Anadolu kültüründe ağaçlar: ölümün ve karanlıkların ağacı servi (selvi). (Erişim: 02.03.2020), <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2013/10/01/anadolu-kulturunde-agaclar-olumun-ve-karanliklarin-agaci-servi-selvi/>
- Tosun, M.D. (2016). Servi-Selvi ağacının hikâyesi. (Erişim: 02.03.2020), <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2016/05/31/servi-selvi-agacinin-hikayesi/>
- TÜBİVES (2020). Türkiye Bitkileri Veri Servisi. (Erişim: 12.05.2020), <http://www.tubives.com/>
- Uzun, M. (2009). Sidretü'l-müntehâ. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 37, 152-153.
- Yıldız, A. (2019). Servi boylu yılan saçlı sevgilinin başka bir düzlemde okunma denemesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3 (4), 164-178.
- Zavotçu, G. (2006). *Divan edebiyatı kişiler-kişilikler sözlüğü*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers: Birinci yazar /First author % 60 İkinci yazar/Second author % 20 üçüncü Yazar/Third author % 20.
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Extended Abstract

Introduction

Cypress is a plant with around twenty species worldwide. A species known as Mediterranean cypress or common cypress has a natural distribution in our country. The cypress, which is an indispensable element of urban landscape and sultanate gardens, is mostly used in parks and gardens, cemeteries and roadsides in rural areas. Although it is more commonly referred to as a cemetery tree lately, cypresses are took place in mosque gardens, interior decorations and tiles, tombstones, clothing motifs, visual form of poems etc. Some features of the cypress gave it religious and symbolic meanings. In addition, the cypress tree is symbolized as the tree of life. The fact that the cypresses are evergreen, stretching towards the sky and tilting left and right in the wind gave a sense of surrender to a sacred being. Cypresses have been the symbol of "eternity" due to their tall stature and always being green, and it was believed that the spirits of ancestors in the tomb reached the sky thanks to the cypress tree. With this aspect, cypresses were frequently encountered in cemeteries as an element of the Turkish landscape and cypresses were identified with cemeteries. In addition, the dark green color of the cypress, which is close to black, reminds me of sadness and mourning, enabling people to emulate their longing and mourning feelings for their dead with cypress. Cypresses were used both physically and inscribed on tombstones in cemeteries.

In classical Turkish poetry, the cypress with the meanings it has gained in culture, it has mostly been a tree where the lover, lover's height, swing interest is established. Cypresses are tall in terms of physical characteristics; but they are thin and well-structured trees and these physical properties make them aesthetic. This aesthetic structure of the cypresses and their coy sway in the wind has been a metaphor for the lover's height and gait in poetry.

The cypress in the poems is generally; types such as lover, sultan, lover, bride; natural elements such as water, wind, smell, or size, ah, elif, minare etc., based on shape similarity. Taken into account in relation to there are also examples in which different meanings are established in the same couplet with plants and animals from other elements of nature. Different comparisons are made with the birds that make their nests on roses from flowers and cypresses from animals. In some examples, some beliefs about cypress come to the fore.

This study mainly focuses on two objectives. The first aim of the study is to evaluate the place of the cypress tree in Turkish culture and landscape in relation to its botanical characteristics. The second aim of the study is to examine the reflections of the meanings of the cypress in Turkish culture and landscape in the kaside of serv redif written by Hayâlî for İbrahim Pasha.

Method

This study was carried out in two stages. In the first stage of the study, literature review was made and the meanings of the cypress tree in Turkish culture and landscape were examined. In the second stage of the study, the reflections of these meanings were followed in the poem of Hayâlî, who is a 16th century poet, written in kaside verse.

Conclusion

The cypress, which has around twenty species around the world and only one species named *Cupressus sempervires* (Common cypress or Mediterranean cypress) in Turkey, has a natural distribution, has found its place in Turkish culture with its abstract (mystical-symbolic) meanings as well as its concrete (physical) use.

Cypresses have physically gained an important place in Turkish gardening art and have been used for their physical properties such as shading, color, odor and form in cemeteries, roads and other green areas, which are important components of the landscape. The importance given to the cypresses in the Turkish landscape due to their physical and aesthetic features, has also made it a place for itself in Turkish culture by loading religious and symbolic meanings. The cypress tree is first seen in the tree of life motifs in Turkish culture. In addition, cypresses have been used in many fields in Turkish culture such as architecture, decoration, ornamentation and literature.

Cypresses are also found in the kaside of Hayâlî, a 16th century poet. Hayâlî is one of the master poets of classical Turkish literature who lived during the reign of Sultan Süleyman and won the close friendship of the sultan. He was introduced to Kanuni's son-in-law and grand vizier İbrahim Pasha. Thus, the poet came under the patronage of İbrahim Pasha, and the Pasha not only gave him blessings, but also favored him over other poets. Hayâlî responded to the closeness he saw with his poems. The kaside, which is the subject of this study, is one of these poems. He used the serv redif in his kaside, written for İbrahim Pasha. This poem consists of a total of 23 couplets and is arranged in accordance with the general arrangement of the ode verse form. The poet relates the physical characteristics of the cypress tree with the features of the lover and conveys it with the beauty of

pronunciation, by pointing to the Pasha in the background. However, it is possible to see the traces of the meaning that the cypress acquired as the tree of life in the poet's ode. The tree of life, which is believed to be at the center of the universe, is the reason for man's world adventure. In poetry, the reason for the existence of the lover is the lover, who looks like a cypress (tree of life). The uniqueness, uniqueness and protectiveness of the tree of life appear in the form of qualities attributed to Pasha with the serv motif in Hayalî's kaside.

While praising İbrahim Pasha, the poet makes use of the aspects of the cypress and the comparisons made with the cypress; He describes Pasha as a high-ranking, just, dignified, determined, unique person. In addition, the poet's choice of the word serv as redif draws attention in terms of emphasizing accuracy, honesty, determination, and sublimity. The poet, who uses the characteristics of the cypress while praising İbrahim Pasha, reflects the meaning of a tree in the landscape and culture to the poem.